



הצעה לפתרון בחינת הבגרות בהיסטוריה 70%

סמל שאלון 22281

מועד קיץ תשע"ו 2016

הפתרון נכתב על ידי טל דינר ואורית לשם

מצוות מורי רשת החינוך אנקורי

המורים שפתרו את הבחינה מחכים לכם פה

www.ankori.co.il/ask

א. הורדוס שאף לחזק את תמיכת הרומאים בשלטונו כיוון שמלך כ' מלך חסותי מטעם האימפריה הרומית. כאשר הרומאים כבשו את יהודה הם העדיפו לא לשלוט עליה בצורה ישירה שתבטא בשליחת נציב מהסנאט הרומאי ליהודה אלא העדיפו שלטון עקיף בו הם ימנו מישהו מקרב האוכלוסייה המקומית אשר מכיר את מנהגי המקום, את התרבות והדת של המקומיים. לשם כך הם בחרו בהורדוס- בן למשפחה אדומית מגוירת אשר גדל וחונך ברומא והיה מקורב לבנו של הקיסר. הורדוס מונה למלך יהודה בחסות הרומאים. כמלך חסות התחייב לשתי משימות עיקריות: מתן עזרה לרומאים בשעת צרה וגביית מיסים מסודרת לרומא. רומא מצידה התחייבה לעזור להורדוס במקרה של מרד מקומי. היהודים עצמם התנגדו מלכתחילה למינויו של הורדוס מכמה סיבות: הורדוס לא נתפס בעיניהם כיהודי אמתי ולכן גם לא יוכל להיות כהן גדול לצד העובדה שהוא החליף את שליטי החשמונאים הנערצים. וכמובן העובדה שאינו נצר לבית דוד.

התנגדות היהודים למלכות הורדוס הובילה לכך שהורדוס חשש ממרד מקומי לצד הצורך שלו בחסות והגנה מצד הרומאים ואלו הובילו את הורדוס למס' פעולות שנועדו לחזק את תמיכת הרומאים בשלטונו.

דוגמאות לשאיפתו של הורדוס לחזק את תמיכת הרומאים בשלטונו ניתן לראות במפה המציגה את מפעלי הבנייה והפיתוח של הורדוס.

- במפה מוצגות ערי פוליס רבות שהקים הורדוס ברחבי א"י. בערים אלו הושיב הורדוס אוכלוסייה נוכרית (לרוב היו אלו חיילים רומים משוחררים) שתמכה באימפריה הרומית ומכאן גם בשלטונו כמלך בחסות הרומאים. במפה ניתן לראות שהורדוס דאג לבנות בערים הנוכריות מתקני ספורט (יריחו, סבסטיה, קיסריה וירושלים), תיאטראות (קיסריה וירושלים) וארמונות (קיסריה, ירושלים, קיפרוס ועוד). את הערים הנוכריות בנה, פיתח וטיפח הורדוס על מנת לחזק ולבסס את שלטונו בעזרת חנופה לרומאים. הוא דאג לפעילויות שונות- תחרויות, מסיבות ומשתאות – לתושבים הנוכרים ואף בנה להם מס מקדשים (קיסריה, סבסטיה בניאס) על מנת לזכות באהדת הרומאים.

- מן המפה ניתן ללמוד על פעולה נוספת של הורדוס אשר נועדה לחזק את תמיכת הרומאים בשלטונו והיא בניית העיר קיסריה אשר נקראה כך כחנופה לקיסר. מעבר לעובדה שקיסריה החליפה את ירושלים כמעוזם של השליטים הרומאים, העובדה שהורדוס בנה עיר נמל במרכז הארץ שירתה רבות את הרומאים. עד להקמת הנמל בקיסריה לא הייתה שום אפשרות לאוניות גדולות לעגון במרכז הארץ. כעת התאפשרה העברת סחורות וכוחות לא רק דרך עכו או אשקלון (אשר לא נכללו בשטחי ממלכתו של הורדוס) אלא דרך קיסריה.

- פעולה נוספת של הורדוס למען הרומאים שניתן לראות באמצעות המפה אלו המבצרים הרבים שהורדוס בנה ברחבי יהודה. מבצרים אלו נועדו לשמור על השקט בממלכת הורדוס אבל גם על הדרכים המרכזיות שתהיה פנויות למעבר כוחות רומאיים במקרה הצורך.
- ב. הורדוס שאף לחזק את תמיכת היהודים בשלטונו על מנת לשמור על השקט ביהודה. מלכתחילה נחשבו היהודים כאוכלוסייה בעייתית הנוטה למרוד על אחת כמה וכמה לאחר נפילת הממלכה העצמאית של החשמונאים. כדי לשאת חן בעיני היהודים הקדיש הורדוס חלק ממפעלי הבנייה שלו לטובת תושבי יהודה היהודים.
- הורדוס בנה אמת מים אשר הובילה מים מתוקים לשתיה וחקלאות מן הצפון עד לבאר שבע כמעט. הדבר גרם לפיתוח ניכר של החקלאות באזור יהודה. על פי המפה ניתן לראות שהורדוס השקיע בפיתוח חקלאי גם ביישובים שונים כגון פצאל ויריחו.
- בנוסף, בניית המבצרים השונים ברחבי ממלכתו העניקה ביטחון לתושבי יהודה ולעוסקים במסחר אשר סבלו בעבר מכנופיות שודדים.
- דוגמא נוספת היא שיפוץ בית המקדש בירושלים עליו נאמר "מי שלא ראה בניין הורדוס לא ראה בניין יפה מימיו". בית המקדש בירושלים נחשב למקדש המפואר ביותר באזור המזרח.

2.

- א. השינויים שחלו במעמד של המנהיגים החשמונאים התבטאו בתחומים שונים :
 - ממנהיגים של צבא מורדים מקומי למנהיגים של צבא שכירים.
 - ממשפחת כוהנים רגילה (אחת מעשרים וארבע משפחות כהונה) לכוהנים גדולים.
 - מהנהגה כמושלים מקומיים למלכים על ממלכה גדולה אף מחוץ לגבולות יהודה וא"י :
- את המרד התחיל מתתיהו החשמונאי כאשר יצא נגד החיילים היוונים שהגיעו לכפר שלו ודרשו הקרבת קורבן חזיר. כאשר מתתיהו מת ירש אותו בנו יהודה המכבי כמפקד על צבא של מורדים מתנדבים. כאשר יהודה מת החליף אותו אחיו יונתן.
- בימי יונתן השתנה מעמד הכוהנים בבית המקדש והחל מימיו בני משפחת חשמונאי הם אלו אשר כיהנו ככוהנים גדולים בנוסף לתפקידיהם כמנהיגים צבאיים ומדיניים.
- שינוי נוסף במעמד המנהיגים היה בימי שמעון אשר מונה על ידי אסיפת העם כינשיא ישראל. בכך ניתנה לראשונה ההסכמה החוקית של העם לשליטי בית חשמונאי לשלוט.
- עלייה נוספת במעמדם של החשמונאים כמנהיגי העם התרחשה בימי יהודה אריסטובולוס אשר הכריז על עצמו כמלך. מנהג זה היה מנוגד למסורת היהודית שבה מלך יכול להיות רק נצר לבית דוד. החל מימיו כל יורשי השלטון החשמונאים היו למלכים.

• אחיו של יהודה אריסטובולוס- אלכסנדר ינאי הרחיב את סמכויותיו כמלך גם בתחום החקיקה והמשפט. בכך הפכו החשמונאים להיות מנהיגי העם בכל התחומים כולל דת, צבא ומדינה.

ב. בתקופת שלטונם של החשמונאים חל שינוי דמוגרפי ביהודה. הסיבה לשינוי זה הייתה נעוצה במדיניות הגיור של חלק משליטי החשמונאים.

מדיניות הגיורים בכוח של שליטי בית חשמונאי אמנם מנוגדת לחוקי התורה אך תרמה רבות לגידול הדמוגרפי של היהודים תחת שלטון בית חשמונאי. בתחילת דרכם של החשמונאים, הם נאלצו להביא יהודים רבים מרחבי ארץ ישראל כולה לתוך יהודה עצמה כיוון שהללו סבלו מהתנכלויות של נוכרים. הגידול הדמוגרפי בתוך יהודה עצמה הוליד את הצורך להרחיב את גבולות הממלכה. וכך החלו החשמונאים **בהתרחבות טריטוריאלית**. במשך שנות קיומה של ממלכת החשמונאים הם כבשו שטחים רבים אותם הם סיפחו לממלכתם. שינוי משמעותי היה בימי יוחנן הורקנוס שהרחיב את גבולות יהודה כך שהשם "יהודה" התייחס לכל ארץ ישראל. החשמונאים הראשונים נהגו לגרש את הנוכרים מהשטחים הכבושים אך ככל שהשלטון הפך לחזק ומבוסס הם החלו **לגייר בכפייה** את התושבים הנוכרים. כך, לכיבושיו הגדולים של יוחנן הורקנוס התלוותה קנאות דתית ובניגוד לאחיו השליטים הקודמים אשר לא גיירו בכוח את התושבים הנכבשים אלא גרשו אותם, יכול היה יוחנן הורקנוס לגייר בכוח כיוון שהיה מספיק חזק. מדיניות הגיור בכפייה המשיכה עד לימי אלכסנדר ינאי אשר נחשב לגדול הכובשים החשמונאים. הוא יצא למסעות כיבושים מעבר לגבולות ארץ ישראל על מנת לשלוט בדרכי המסחר הבינלאומיות שהיו בעבר הירדן. הוא גם כבש את כל הערים ההלניסטיות במישור החוף (חוץ מאשקלון ועכו). מאחר והוא המשיך במדיניות הגיור בכוח הגידול הדמוגרפי של היהודים הלך והתרחב.

3.

א. המשבר הדתי שנוצר בחברה היהודית בעקבות חורבן בית המקדש: בית המקדש היה מרכז החיים היהודיים מבחינה לאומית, דתית, כלכלית ומדינית. חורבן הבית השפיע עמוקות על היהודים. מבחינה דתית המשבר בא לידי ביטוי בכמה מובנים:

• **תחושת ייאוש עמוק וחשש שהעם ננטש על ידי אלוקים**- בתחילת המרד האמינו היהודים שהגאולה קרבה ולכן הייתה תחושת אכזבה וייאוש לאחר חורבן בית המקדש. היהודים הרגישו שאלוקים נטש אותם. הם הרגישו שלא רומא החריבה את המקדש אלא אלוקים עצמו העניש את היהודים על שחיתות הכוהנים והאצולה. בנוסף, חוסר יכולת להקריב קורבנות כי בית המקדש נחרב העמיד את הקיום היהודי בסכנה.

• **חשש כבד להמשך קיומו של העם היהודי** - עם ביטול הזכויות של היהודים בוטלה גם האוטונומיה הדתית (הרשות לנהל את ענייני הדת על ידי הכוהנים) לאחר החורבן ביטלו הרומאים את תפקיד הכוהן הגדול אשר עמד בראש בית המקדש וייצג את

העם בפני השלטונות. העם מצא עצמו ללא הנהגה דתית רוחנית וללא הנהגה מדינית שתעזור להם להתארגן כעם.

• **העלמות מעמד הכוהנים** - תחושת הייאוש התגברה לנוכח העובדה שלא היה מי שינהיג את העם וינחה אותו כיוון שמעמד הכוהנים נעלם בעקבות המרד - כוהנים רבים ברחו או נהרגו במהלך המרד. הרומאים ביטלו את משרת הכוהן הגדול והכוהנים הבודדים שנשארו איבדו את הלגיטימציה למעמדם כיוון שאין בית מקדש.

ב. חורבן בית המקדש מסמל סיומה של תקופה ותחילתה של תקופה חדשה ללא בית מקדש לעבוד בו את אלוקים. רבים מן היהודים חשו שאין עתיד לעם היהודי. אבל כמו תמיד, הזמן עושה את שלו והחלה מתחזקת ההבנה שיש אפשרות לקיים את העם היהודי גם בלי ירושלים והמקדש. הדמות המובילה של הדרך החדשה היה רבן יוחנן בן זכאי (ריב"ז), שהיה ממנהיגי הפרושים (קבוצה דתית ביהודה שנחשבה למתונה והייתה מקובלת על רוב העם). על פי המקורות היהודיים הוא ניצל מן הטבח בירושלים בעזרת תלמידיו שהגניבו אותו מחוץ לחומות בארון מתים. המקורות היהודיים מספרים שרבן יוחנן בן זכאי התייצב מול הקיסר המצביא הרומאי וניבא לו כי יהיה קיסר ובתמורה הרשה לו המצביא להביע משאלה. ריב"ז ביקש מן הקיסר הרומאי "תן לי יבנה וחכמיה" - אישור להקים מרכז דתי ביבנה. הוא לא מונה למנהיג העם אלא "לקח" את ההנהגה מפני שחש חובה ליצור חלופה למנהיגות שנעלמה לאחר המרד. מטרתו הייתה לשקם את העם היהודי. לשם כך הוא **מקים סנהדרין (כנסת) ביבנה במטרה לתת מענה לצרכים הדחופים של העם לנוכח חורבן בית המקדש**. הפעולות שהסנהדרין נקט והתקנות (חוקים) שהנהיגו נועדו לכוון מחדש את סדרי החיים היהודיים מבחינה חברתית ודתית. הם קבעו שהתפילה, המצוות, מעשי החסד והמוסר הם הדרך החדשה לכפרת עוונות במקום הקרבת קורבנות בבית המקדש. הסנהדרין החדש פעל לתיקון תקנות (חוקים) חדשים שיעזרו לקיים את העם היהודי ללא בית המקדש).

• **העברת הדגש מהמקדש ללימוד תורה** - הקמת בית מדרש (לימוד) ביבנה ולאחר מכן בישיבות ברחבי א"י שמטרתם ללמד את הציבור תורה.

• **הקמת סנהדרין וביטול הזרמים ביהדות** - הסנהדרין הורכבה מתלמידי חכמים הבקיאים בתורה והם עסקו באיסוף הלכות שנפסקו עוד לפני החורבן בנושאי תפילה ולימוד תורה. הסנהדרין שימשה כבית דין לענייני הלכה והם היו הפוסקים היחידים של הלכה אחידה המחייבת את כולם.

• **תקנות "זכר לחורבן"** - חוקים שנועדו להחליף את הקרבת הקורבן לאחר שבית המקדש חרב. חוקים אלו נועדו לשמור על המשכיות העם היהודי גם ללא בית מקדש -

א. תקיעת שופר בראש שנה שחל בשבת (מנהג שהכוהנים בצעו בבית המקדש).

ב. "ברכת הכוהנים" - בן זכאי קבע שבתפילת 18 יעלו הכוהנים לברך את העם יחפים לזכר האיסור ללבוש נעליים במקדש.

ג. נטילת לולב - לזכר המנהג ליטול לולב ולהקיף איתו את המזבח במקדש שבע פעמים.

פרק ראשון- ערים וקהילות בימי הביניים

עיר מדגימה- בגדד

4. מקור- ייסודן של ערים בימי הביניים

א. שניים מן הגורמים שסייעו לייסודן של ערים חדשות ולחיזוקן של ערים קיימות באירופה הנוצרית בימי הביניים הם:

- **התפתחות המסחר** – דרכי המסחר נפתחו לאורכה ולרוחבה של אירופה הנוצרית. התפתח משק הכספים. במרכזי הערים התפתחו ימי שוק קבועים. וימי יריד שנתיים שיוחדו למוצרים מיוחדים. שווקים וירידים אלו הביאו לגידול והתפתחות הערים ולמעבר אוכלוסייה לערים אלו. **התפתחות המסחר מופיעה במפה (קטע המקור).**
- **גידול באוכלוסייה** – החל מראשית המאה ה-9 לספירה החלה אוכלוסיית אירופה לגדול. נוצר מחסור הולך וגדל בעתודת קרקעות שהביא להגירת חקלאים לשטחים חדשים ולערים, זאת בכדי לחפש פרנסה.

ב. **הגורמים שסייעו לייסודן של ערים חדשות ולחיזוקן של ערים קיימות באימפריה המוסלמית:**

- הגורם הדתי:

יורשיו של מוחמד, מייסד האסלאם במאה השביעית, התחלקו לשתי קבוצות והם הקימו ממלכה אסלאמית אדירה שהשתרעה על פני שלוש יבשות. קבוצת בית אומיה קבעו את מרכזם בדמשק. וקבוצת בית עבאס קבעו את מרכזם בבגדד. מערים אלו יצאו שליחי של מוחמד לכיבושים נרחבים באסיה, אפריקה ואירופה. כך הוקמו בה ערים חדשות כמו קהיר שבמצרים ושיראז שבפרס. השליחים סברו כי העיר היא המפתח להתפשטות ולהפצתה של הדת והתרבות המוסלמית.

במהלך כיבושיהם במזרח התיכון כבשו המוסלמים ערים שהיו בשליטת ממלכת ביזנטיון וממלכת פרס, ואותן התאימו לצורכיהם. בערים אלו השקיעו הח'ליפים משאבים רבים והן התפתחו ושגשגו. בהמשך הם הקימו ערים חדשות אשר שימשו מרכזי מסחר, תרבות, שלטון, משפט וצבא.

- הגורם הפוליטי:

למרות אחדותה התרבותית שלן הממלכה המוסלמית, לא שררה בה אחדות פוליטית. החליפות העבאסית החלה להתפורר ובמקומה עלו שושלות מקומיות שהחלו לקבל מעמד עצמאי. השושלות המקומיות ראו בערים אמצעי לבסס את שלטונן ולייחד אותן מערים באזורים אחרים שנשלטו ע"י שושלות אחרות. כך, הערים הממלכה המוסלמית לא היו כפופות כבר לשלטון מרכזי אחד וילכו להתפתח כל אחת לפי אופייה הייחודי, תחת שלטון מקומי.

א. יתרון וחסרון של מעמד בני החסות שניתן ליהודים בחליפות המוסלמית:

יתרון: מעמדם כבני חסות העניק ליהודים הגנה על חייהם ורכושם מצד השלטונות ואף הותר להם להתארגן בקהילות משלהם ולקיים את פולחנם הדתי שהרי הם נחשבו לעם הספר, העם של התנ"ך. ולמרות שהיהודים נחשבו לכופרים בעיני המוסלמים, היחס אליהם היה טוב יותר מאשר לעובדי האלילים, משום שהם האמינו באל אחד.

חיסרון: היהודים כבני חסות היו צריכים לשלם מס חסות, שהיה "מס גולגולת". היהודים הקפידו לשאת על עצמם את הקבלות על תשלום מס החסות השנתי כי מי שלא יוכיח ששילם את המס- נחשב כמפר חוזה. תשלום זה היווה נטל כלכלי עבורם אך ביטולו היה עלול להעמיד את בני החסות בסכנה.

ב. זכויות והגבלות של עבדים בעיר המוסלמית:

6. בגדד- מרכז החליפות המוסלמית

א. שני גורמים להתפתחות בגדד למרכז תרבות:

- **הח'ליף אל- מנצור-** הח'ליף השני לבית עבאס. הקים את העיר בגדד במחצית השנייה של המאה ה-8. לאחר הקמתה הלכה בגדד וצמחה במהירות, ונוצר צורך להתרחב מעבר לשטח "העיר העגולה". "העיר העגולה" תוכננה כנראה לשמש רק כ"עיר ארמון", כלומר המרחב בו נמצא ארמון הח'ליף ומרכזי הממשל והמנהל העירוני. בשנת 773 בנה הח'ליף אל- מנצור ארמון מחוץ לשער ח'וראסן, על גדות החידיקל, וכעבור מספר שנים כבר התרחבה העיר גם לגדה המזרחית של החידיקל, לאזור שנקרא **רוצאפה**. אזור זה כלל שווקים (במיוחד שוק באב א- טאק), ארמונות ומסגדים, והפך למתחרה של הרובעים הותיקים.

- **הח'ליף הארון אל רשיד והברמפים-** בין השנים 809-789 שלט באימפריה הח'ליף הארון אל רשיד ותקופת שלטונו נחשבת לתור הזהב של החליפות העבאסית. תומכיו של אל רשיד היו בני משפחת אל ברמפי (שידועים בכינויים "הברמפים"), והם עזרו להביא את האימפריה לגדולה. בין יחיא אל ברמפי, אבי המשפחה, והח'ליף הארון אל רשיד היו יחסי קרבה גדולים. אל רשיד העניק לברמפים את התואר וזיר (שר המנהל הציבורי וסגנו של הח'ליף). עושרם ונדיבותם של הברמכים היו ידועים בכל רחבי האימפריה והם היו בעלי כוח פוליטי רב. הם ניהלו ופיתחו את המדינה: הקימו מאגרי מים, בנו מסגדים, סללו דרכים, הגדילו את הצבא ופירנסו עשרות משוררים ואנשי תרבות.

בעקבות התיישבותה של משפחת ברמפי ברוצאפה, קיבל האזור תנופת התפתחות ושגשוג נוספת. במשך 17 השנים בהן כיהן כוזיר, ברמפי ומשפחתו ישבו בבגדד, נתנו חסות לאומנות ולמדעים בעיר, בנו ארמונות ועודדו את חיי היצירה והתרבות. אנשי רוח רבים הגיעו לעיר בתקופה זו.

דוגמאות המעידות על מרכזיותה של בגדד:

מאז ייסודה של בגדאד בשנת 766 לספירה, היה לשווקים בעיר תפקיד מרכזי. השווקים הוקמו בהתאם לתוכניתו של הח'ליף אל מנצור. כמעט לכל סוג אומנות ומסחר היה שוק מיוחד משלו. עם התרחבות העיר נוספו שווקים ברבעים השונים. בתקופה זו ייצרו בבגדד (וייצאו) בעיקר מוצרי טקסטיל, כותנה, משי ועור. בנוסף היה בעיר מפעל לייצור חרבות ולייצור נייר.

בין בגדד ונהר החידקל נחפרו תעלות מים שקישרו ביניהם ואפשרו העברת סחורות יצוא של האימפריה אל מדינות חוץ, דרך המפרץ הפרסי. רוב היבוא נעשה גם הוא דרך המפרץ הפרסי לבגדד וממנה אל מחוזות האימפריה, ברשת דרכים יבשתיות שסללו הח'ליפים העבאסים.

כמרכז השלטוני של האימפריה העבאסית הוקמו בבגדד מפעלים להטבעת מטבעות ששירתו את כלכלת האימפריה. שיטת הבנקאות שהתפתחה באימפריה העבאסית הביאה להקמת בנקים בבגדד. וכך במאה ה-10, הייתה בגדד למרכז אדיר של מסחר.

בנוסף, בגדד הייתה למרכז דתי חשוב. מתוקף היותה בירת האימפריה, שימשה בגדד גם מרכז לאכיפת חוקי האסלאם. ההלכה האסלאמית נקראת **שְׁרִיעָה** והיא כוללת את כל החוקים החלים על המוסלמי. השריעה נתפסת כאלוהית, נצחית ומקודשת, ולא מעשי ידי אדם. תפקידו של השלטון היה לדאוג שהאדם מקיים בחייו את חוקי האסלאם.

פרק שני - לאומיות וציונות

10. מקור- התנועות לאומיות באירופה והתנועה הציונית

א. שני גורמים שעיצבו את פעילות התנועה הציונית ובאים לידי ביטוי במכתב הם:

פיזורו של העם היהודי והיעדר טריטוריה - בעוד עמי אירופה האחרים נאבקו למען השגת הגדרה עצמית ומדינה עצמאית על אדמתם שלהם, נאבקה התנועה הציונית להשיג טריטוריה מחוץ לגבולות אירופה, כשכלל לא ברור היה היכן תהיה אותה טריטוריה ומה בדיוק יהיו הגבולות שלה. בנוסף, כפי שניתן גם לראות במכתב המצורף (שהגיע אל התנועה הציונית מקהילה יהודית במצרים), היהודים היו מפוזרים בכל העולם. מה שעיצב מאד את פעילותה של התנועה הציונית. כל מפגש לקבלת החלטה כזו או אחרת, דרש יצירת קשרים עם יהודי העולם. חלקם ישבו במדינות בהן הייתה רווחה כלכלית ולא בער שהם להקים מדינה ליהודים וחלקם שנואים בארצם (אנטישמיות) והיו צריכים ממש לברוח מבתיהם ע"מ לחיות חיים שקטים ולכן התפללו למדינה ליהודים בהם יוכלו לחיות בשלווה. העובדה שיהודי העולם מפוזרים הציבה שני קשיים מרכזיים. האחד, חוסר יכולת לתקשר בגלל הריחוק הפיזי והמאמץ לכנס את כולם. השני, קושי בכינוס היהודים תחת מטרה אחת משותפת והיא- להקים מדינה ליהודים.

קושי שפתי- קושי שני המתואר בקטע המקור טמון בעובדה כי יהודי העולם מדברים בשפות שונות. הרצל כידוע היה בן התרבות האוסטרית ועל כן כתביו וכן רישומי הקונגרס נכתבו בשפה זו. אך הרבה מקהילות העולם לא יודעים לקרוא אוסטרית, כמו קהילת יהודי מצרים המוזכרת במקור. "... כי הלשון הנהוגה פה לשון איספאנייה וגם לשון עברית, כי לשון אוסטריה אין אנו יודעים." אם כן, התנועה הציונית נאלצה להתמודד עם קושי זה.

גורם אחד שקידם את פעילות התנועה הציונית ובא לידי ביטוי המכתב:

כינוס קונגרסים - באוגוסט 1897 כינס הרצל בבאזל שבשוויץ כינוס פומבי של נציגי היהודים ממדינות שונות, במטרה להקים תנועה לאומית עממית רחבה שתתמוך ברעיונותיו הציוניים. בקונגרס השתתפו צירים מרחבי העולם שנבחרו ע"י היהודים בארצותיהם. כינוס הקונגרס אינו דבר פשוט והוא דרש החלטות הקונגרס שימשו בסיס לפעולות התנועה הציונית ולמטרותיה ובו גם התגבשה תכנית באזל, שהפכה להיות המטרה הרשמית של התנועה הציונית. קונגרסים דומים התקיימו מאותה שנה והילך והיו לאירוע חשוב ומשמעותי שקידמו את פעילות התנועה הציונית משנה ולשנה.

שליחת אגרות - אחד האמצעים להשגת תכנית באזל שהתגבשה בקונגרס הראשון היה להפיץ אף רעיונות הקונגרס ליהודי העולם. לכן התנועה הציונית שלחה אגרות לקהילות השונות, בשפות שונות, בהן כתובים רעיונותיו של הרצל. בקטע ניתן לראות כי הקהילה במצריים קיבלו אגרת דומה ולכן התגבר אצלם רגש ההתעוררות הלאומית היהודים. "כאשר קראנו אותו התגבר הרגש בקרבנו ועשינו אספה והתחברו לנו עוד אנשים."

ב. שני גורמים שערכו את המאבק של התנועה הלאומית בגרמניה:

1. פרוסיה הייתה הנסיכות הראשונה בגודלה בגרמניה של לפני האיחוד. ביסמרק, מושל פרוסיה היה שזה שאיחד את גרמניה. **אוסטריה**, שהייתה הנסיכות השנייה בגודלה, התנגדה לאיחוד זה מפני שלא רצו למצוא עצמם כפופים לממשלה בהנהגה פרוסית. אחדותה של גרמניה תחת פרוסיה לא הייתה אפשרית כל עוד המשיכה אוסטריה להפעיל את השפעתה נגד האיחוד על הארצות הדוברות גרמנית. ביסמרק החליט להיכנס לעימות גלוי עם אוסטריה ובשנת 1866 פתח המלחמה נגדם.

2. **צרפת** - נפוליאון השלישי דרש מביסמרק להעביר לצרפת את שטחים שנמצאים בגבול צרפת, מפני שחש מהתחזקותה של פרוסיה ולהפיכתה ללאומנית ועוינת. ביסמרק ניצל את הדרישה של הקיסר הצרפתי וטען שצרפת מאיימת על גרמניה. בשנת 1870 פתח ביסמרק במלחמה נגד צרפת.

ב. שני גורמים שערכו את המאבק של התנועה הלאומית באיטליה:

1. **פערים חברתיים כלכליים ותרבותיים** - הצפון היה עשיר ומתקדם יותר, לעומת הדרום בו התקיימה חברה חקלאית וענייה. פיצול וחוסר אחידות תרבותית - באיטליה לא הייתה שפה אחידה ובכל אזור דיברו איטלקית בניב שונה.

2. **התנגדות האפיפיור** - האפיפיור חשש לפגיעה במעמדו הכלכלי והמדיני והתנגד לתנועה הלאומית בשל אופייה החילוני.

11. תכנית באזל ותכנית אוגנדה

א. תכנית באזל התגבשה בקונגרס הציוני הראשון בבאזל ועל כן נקראה כך. הלחטות הקונגרס שימשו בסיס לפעולות התנועה הציונית ולמטרותיה ובו גם התגבשה תכנית באזל, שהפכה להיות

המטרה הרשמית של התנועה הציונית: "הציונות שואפת להקים בית מולדת לעם היהודי בארץ ישראל, מובטח במשפט הכללי". לשם השגת מטרה זו הוחלט על שורה של אמצעים:

חברת חלוץ: יישובה של ארץ ישראל על ידי איכרים, בעלי מלאכה ותעשייה שיפתחו את הארץ ויכינו את השטח לעולים שיגיעו.

מרכזי הפצה: ארגונה ואיחודה של היהדות כולה על ידי מפעלים מקומיים המפיצים את רעיונות הקונגרס והחלטות התנועה הציונית וכן את הרעיון הציוני כולו. ובכך לחזק את הרגש היהודי וההכרה הלאומית היהודית בקרב יהודי העולם.

מגעים דיפלומטיים: על התנועה לפעול למען השגת אישור מהעולם להקמת מדינה יהודית. ולכן הרצל לדוגמה, התחיל בשורה של מפגשים עם גדולי עולם ואישים הנוגעים בדבר (כמו הסולטאן הטורקי) למען השגת תמיכה ואישור זה.

חשיבות תכנית באזל לתנועה הציונית נוגעת לכמה מישורים. דבר ראשון, איחוד העם היהודי תחת מטרה ברורה אחת, המנוסחת ומקובלת ע"י נציגי הקהילות בעולם וכן איחוד סביב הרעיון הציוני. במישור העולמי, תכנית באזל וכן הקונגרס עצמו יצרו אד תקשורת עולמי, מה שעזר בגיוס דעת הקהל העולמית למען רעיונות הקונגרס. ובנוסף, תכנית באזל הייתה תחילת הדרך בארגון היהודים לתנועה לאומית אחת.

ב. תכנית אוגנדה - הרצל מחפש פתרונות לבעיית היהודים. לאחר שהמגעים הדיפלומטיים מול הסולטאן הטורקי למען השגת ארץ ישראל נכשלו. פנה הרצל לשיחות בנושא זה עם נציגי השלטון הבריטי. באפריל 1903 העלה שר המושבות הבריטי צ'מברליין לפני הרצל את הצעתו לתת לתנועה הציונית באופן זמני שטח עצום ופורה במזרח אפריקה והינו חלק משטחי אוגנדה, ובו תוקם מושבה יהודית עצמאית.

הרצל היה בעד התכנית הנ"ל בין השאר עקב פרעות קישינב שהתרחשו באפריל 1903. בפרעות אלו שברוסיה, נהרגו עשרות יהודים, מאות פצועים וכן נגרם נזק רב לרכוש היהודים. הפרעות זעזעו את העולם היהודי, עוררו תגובות זעם וכך גרמו לגל הגירה גדול מרוסיה לארה"ב. הרצל הבין כי הזמן דוחק וכי יש צורך למצוא פתרון לבעיית היהודית ובהקדם. ולכן שקל ברצינות כל הצעה לטריטוריה זמינה, גם אם אינה באדמת א"י.

כמו כן הכישלון בהשגת אישור להקמת מדינה ליהודים בארץ ישראל בדרכים דיפלומטיות, כאמור, הביאו את הרצל לנסות כיוונים נוספים.

בנוסף, הרצל סבר כי שלילת הצעה זו על הסף, מסכנת את מעמדה הדיפלומטי של התנועה הציונית בעולם. התנועה דורשת מדינה עוד מהקונגרס הציוני הראשון ומשכנעת את העולם כי העם היהודי זקוק הדחיפות למענה וכי הוא נתון בסכנה ממשית. שלילת הצעה יכולה לגרום לאישים חשובים בעולם לחשוב כי אין העם היהודי זקוק באמת לפתרון דחוף, והלא הוא שלל את הפתרון שהציע לו שר המושבות הבריטי. כדי לקדם את הפעילות הדיפלומטית, טען הרצל כי יש לפחות לשקול את ההצעה הבריטית ולו רק שיראה זאת העולם.

א. שני גורמים שסייעו למימוש יעדי המאבק של התנועה הלאומית בגרמניה:

1. **מנהיג האיחוד - אוטו פון ביסמרק.** בשנה 1862 מונה ביסמרק לראש ממשלת פרוסיה. ביסמרק הבין כי יש למחוק בלא דיחוי את גבולות המדינות הרבות ולהפוך את גרמניה למדינה אחת גדולה וחזקה. ביסמרק היה מנהיג ומצביא צבאי דגול. סיסמת מאבקו הייתה "בדם וברזל" המסמלת את נחישותו וכוחו הרב. עצם העובדה כי ביסמרק לא היסס לאחד את גרמניה בלחימה קשה, גם בבני עמו ממש, סייעה למאבק לאיחוד גרמניה להתקיים.

2. **ברית המכס של מדינות צפון גרמניה.** כשלושים שנה לפני איחוד גרמניה ע"י ביסמרק, נוצרה ברית אשר פתחה פתח לשוק משותף בין נסיכויות גרמניה באמצעות ביטול המכסים בין הנסיכויות היו חברות בברית. ברית זו הביאה לקשרים ראשוניים בין המדינות החברות בה ועל כן משהחל ביסמרק לאחד את הנסיכויות, מדינות אלה כבר היו תחת רעיון זה.

א. שני גורמים שסייעו למימוש יעדי המאבק של התנועה הלאומית באיטליה:

1. **סיוע מצרפת -** צרפת סייעה לממלכת פיימונטה במלחמתה עם אוסטריה וסילוק האוסטרים ממרבית שטחי צפון איטליה וכך התאפשר איחוד הצפון.

2. **תרומתו של גריבלדי -** גריבלדי היה אחד מהמנהיגים הבולטים של התנועה הלאומית האיטלקית ותרומתו העיקרית הייתה בשחרור דרום איטליה, באמצעות צבא מתנדבים שסייע לו.

ב. תוכן הצהרת בלפור:

עוד לפני שנכבשה הארץ על ידי בריטניה, שאף היישוב היהודי שבריטניה תשלוט בארץ. מנהיגי התנועה הציונית המשיכו לפעול בחוץ לארץ ובעיקר בבריטניה למען היישוב היהודי בארץ-ישראל. הם האמינו שהשלטון הבריטי אוהב את התנועה הציונית וסייע לה. בריטניה מצידה הייתה מעוניינת בהידוק הקשרים עם התנועה הציונית, מתוך מטרה שהיישוב היהודי ישתף פעולה עם הכיבוש הבריטי ובכך יקל על הבריטים את השליטה בארץ. **הד"ר חיים וייצמן** פעל רבות כדי להבטיח מחויבות כלשהי של ממשלת בריטניה ליישוב היהודי בארץ. הוא ניצל את קשריו הטובים עם שרי הממשלה הבריטית, וגם את הישגיו המצוינים כמדען. ואכן, וייצמן זכה להבטחה שבריטניה תעזור ליהודים להקים **בית לאומי** בארץ-ישראל. הבטחה זו זכורה בהיסטוריה בשם: **הצהרת בלפור.** ההצהרה ניתנה בשנת 1917, בצורת מסמך מודפס, שנחתם בחתימת ידו של **ארתור ג'יימס בלפור** שר החוץ הבריטי ונמסר ללורד רוטשילד על מנת שיועבר להסתדרות הציונית.

ההצהרה היא הכרה רשמית של בריטניה בתנועה הציונית ומטרותיה. ניתן להבין זאת מתוך נוסח ההצרה שבו מוצגת מפורשות התמיכה במילים "ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה הקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל..".

בשביל התנועה הלאומית, הצהרת בלפור הייתה צעד חשוב בקידום מטרתה החשובה- להשיג אישור ממעצמות העולם ולגייס את תמיכת העולם ברעיון הציוני. העובדה שמעצמה כמו בריטניה תומכת ברעיון המדינה היהודית בא"י מקדם את התנועה הציונית הן מבחינת דעת קהל עולמית באופן כללי בדבר מדינה יהודית ועל אחת כמה וכמה בארץ ישראל. כמו כן כוונת הבריטים לקבל

מנדט על א"י, לא הייתה סמויה בשלב זה ועל כן הצהרה זו גרמה לרוב היישוב העברי בא"י לשמוח על החלפת השלטון העותמאני במנדט בריטי שמטרתו לפתח את האזור לקראת דמוקרטיה תוך כדי תמיכה ברעיון הציוני.

13. מאבק התנועות הלאומיות באירופה ופעילותה של ניל"י

א. מאבק בשלבים - גרמניה:

1. שבטים פגאנים: תחילה הייתה גרמניה מחולקת לשבטים פגאנים במשך מאות שנים, לכל שבט האל שלו והסממנים המאפיינים אותו. עם כניסת הנצרות והתעצמותה באירופה, שבטים אלה קיבלו על עצמם את הנצרות ונהיו לכ-300 נסיכויות.

2. נפוליאון בונפרטה: במסגרת מסעות כיבושיו, בתחילת המאה ה-19, הגיע נפוליאון אל שטחם של הנסיכויות הגרמניות. נפוליאון הביא עמו כיבוש זר שאיחד את הנסיכויות נגדו. כמו כן במקביל, הביא עמו את דגל המהפכה ואיחד בין הנסיכויות השונות בכוח. ע"י הריגת קיסרים או הגלייתם למדינות אחרות. נפוליאון הצליח לאחד את הנסיכויות ולצמצמן למספר של כ-30 נסיכויות בלבד.

3. אביב העמים: הצעד העיקרי לקראת איחודה מחדש של גרמניה החל עם פרוץ גל המהפכות של "אביב העמים" באירופה בשנת 1848. המוני גרמנים הצטרפו להתקוממות הגדולה שהתלקחה בווינה ובברלין וכן הערי אירופה השונות. קבוצות משכילים שונות ובעלי מקצועות חופשיים התכנסו בעיר פרנקפורט שבגרמניה לפרלמנט ע"מ לדון כיצד מביאים לאיחוד ולהקמת קיסרות ליברלית והציע את השלטון למלך פרוסיה. צעד זה נכשל.

4. הקמת ברית המכס של מדינות הצפון: ברית אשר פתחה פתח לשוק משותף בין נסיכויות גרמניה באמצעות ביטול המכסים בין הנסיכויות היו חברות בברית. ברית זו הביאה לקשרים ראשוניים בין המדינות החברות בה.

5. "בדם וברזל": ביסמרק, מושל פרוסיה, הבין שמאבק "מלמטה" לאיחוד הנסיכויות הגרמניות, דרך נאומים ופרלמנטים, אינו דיי בשביל להתגבר על סרבנות המדינות והחל במלחמה לאיחוד גרמניה. סיסמתו הייתה: "גרמניה מאוחדת בדם וברזל". והחל לאחד נסיכויות בכוח.

אוסטריה, שהייתה הנסיכות השנייה בגודלה, התנגדה לאיחוד זה מפני שלא רצו למצוא עצמם כפופים לממשלה בהנהגה פרוסית. אחדותה של גרמניה תחת פרוסיה לא הייתה אפשרית כל עוד המשיכה אוסטריה להפעיל את השפעתה נגד האיחוד על הארצות הדוברות גרמנית. ביסמרק החליט להיכנס לעימות גלוי עם אוסטריה ובשנת 1866 פתח המלחמה נגדם.

במלחמה קצרה, הביס הצבא הפרוסי את אוסטריה, התבוסה האוסטרית ניתקה אותה מאיחוד המדינות הגרמניות ונתן לביסמרק את הכוח הפוליטי והצבאי לו היה זקוק על מנת לאחד את מדינות גרמניה. פרוסיה כעת, הפכה למעצמה אירופאית גדולה. וצרפת החלה לפחד מגודלה ומאיחוד אפשרי של שאר מדינות אירופה. ביסמרק ידע, שעליו לנצח את צרפת לפני שיוכל לאחד את גרמניה, צרפת שחוששת מכוחה העולה של פרוסיה, דורשת שטחים גרמניים (המיושבים על ידי גרמנים) בגבול צרפת, ביסמרק טוען שצרפת מאיימת על המדינות במרכז ודרום גרמניה וכורת ברית הגנה עם מדינות אלו. ביסמרק לאחר זמן קצר פותח במלחמה גם נגד צרפת. פרוסיה מביסה את צרפת וכובשת את בירתה פריז.

א. מאבק בשלבים - איטליה :

1. שלב ההיערכות: האיטלקים החלו במאבקם לאיחוד איטליה ונגד השלטון הזר בהקמת אגודות מחתרניות, למשל: "אגודת הקרבונרי" (שורפי הפחמים) ב-1810. האגודה כללה אנשי השכלה (סופרים, משוררים, מרצים וסטודנטים) מהמעמד הבינוני שאפו לאחד את איטליה ולהקים מדינה עצמאית. אגודת הקרבונרי ביצעה מעשי אלימות כנגד השלטון הזר וייזמה מרידות בנסיכויות איטליה, שנכשלו. בנוסף לכך, טופחה התודעה הלאומית באמצעות שירים, סיפורים והיסטוריה משותפת במטרה להנחיל לעם האיטלקי את אהבת הארץ והמולדת ולעורר רגשות לאומיים.
2. שלב ההרחבה: ב-1831 הקים מאציני את תנועת "איטליה הצעירה", תנועה לאומית איטלקית שפעלה לשחרור איטליה מהשלטון הזר ואיחוד נסיכויות איטליה תחת שלטון אחד, ליבראלי ודמוקרטי. מאציני ומשכילים אחרים הבינו שלצורך הצלחת המאבק הלאומי הם חייבים לגייס את ההמונים לצדם. התנועה גייסה לשורותיה צעירים איטלקיים רבים שהושפעו מרעיונות אלו. לקראת אמצע המאה ה-19 גברה התסיסה הלאומית באיטליה וכוחה וגודלה של תנועת "איטליה הצעירה" גברו.
3. שלב המאבק העממי: בשנת 1848, כאשר שטף גל של מהפכות לאומיות את אירופה ב"אביב העמים", ניסו האיטלקים למרוד בעצמם בשלטון הזר ולהשיג עצמאות. למרות ההצלחות בתחילת המהפכות, נחלו המורדים כישלון חרוץ ובכל רחבי איטליה חזרו השליטים הקודמים לשלוט, למעט פיימונטה-סרדיניה שנשארה עצמאית. כישלון המרידות הללו הביא להתגברות התסיסה הלאומית באיטליה ולהגברת המאבק.
4. שלב המאבק המדיני-צבאי: המאבק העממי לאיחוד איטליה נכשל באירועי "אביב העמים" ואת תפקיד הנהגת המרד לקחה ממלכת פיימונטה-סרדיניה בראשות קאבור ראש הממשלה. קאבור הבין שכדי להגשים את איחוד איטליה יש צורך לנקוט בצעדים דיפלומטיים (הקשורים במדיניות החוץ). בשלב הראשון הוא כרת ברית עם צרפת, כנגד אוסטריה (ששלטה בצפון איטליה). נסיכות פיימונטה-סרדיניה יצאה בעזרת צרפת למלחמה נגד אוסטריה, וסילקה את אוסטריה משטחי צפון איטליה. קאבור גם דאג לפתח את הכלכלה והצבא במדינתו. הוא שאף להקים מדינה מאוחדת בעלת אופי מלוכני. בדרום איטליה, הוביל את המאבק גריבלדי, בשנת 1860 יצא בראש 1000 מתנדבים לכבוש את נאפולי. השטח אוחד יחד עם הצפון. איטליה הוכרזה כמדינה עצמאית ב-1861. מלך פיימונטה-סרדיניה, ויטוריו-עמנואל השני הוכתר כמלך איטליה כולה. ב-1870 הושלם תהליך איחודה של איטליה, רומא שוחררה והוכרזה כבירתה של איטליה המאוחדת והעצמאית.
5. תוצאות המאבק הלאומי האיטלקי: הקמת מדינה איטלקית עצמאית – בשנת 1861 איטליה הוכרזה כמדינה עצמאית ומלך פיימונטה-סרדיניה הוכרז כמלך איטליה כולה. בשנת 1870 הושלם איחוד איטליה עם הצטרפותה של רומא.

ב. מאבקה של ניל"י אל מול שלטון הע'ותמאני – ארגון ניל"י היה רשת ריגול למען הבריטים שהוקמה בא"י בשנת 1915. יוזמי ההקמה ומנהיגיה של הרשת היו אהרון אהרונסון ואבשלום פיינברג. חלק מהישוב התנגד לפעילות רשת זו מחשש שהטורקים יחמירו את יחסם לישוב היהודי בעקבות ריגול זה. הארגון קבע לו למטרה להאיץ בטורקים לעזוב את הארץ וכן לשחרר את ארץ ישראל על-ידי כיבושה בידי צבאות בריטניה. על מנת לשכנע את הבריטים להסתייע בארגון זה, נסע אהרונסון לבריטניה ומשם למצרים. ניהול הרשת בארץ הושאר בידי אבשלום פיינברג ויוסף לישנסקי. שניהם, לאחר שאספו חומר מודיעיני חשוב יצאו למצרים ברגל. כנראה ששודדים בדואים התנפלו עליהם ורצחו את פיינברג. לישנסקי הצליח להימלט חזרה לא"י והמשיך לנהל את הרשת ביחד עם שרה אהרונסון. בספטמבר 1917 נתפס נעמן בלקינד חבר הרשת באזור באר-שבע. פנקסו של בלקינד עם שמות חברי הרשת נתפס והטורקים החלו בגל של מעצרים בקרב אנשי הישוב. אהרונסון נתפסה, עונתה והתאבדה. לישנסקי ניסה להימלט אך גם הוא נתפס והוא הוצא להורג ביחד עם בלקינד בדמשק. אהרון אהרונסון נהרג כשנתיים מאוחר יותר בתאונת מטוס. פרשת ניל"י העלתה דילמה קשה בקרב אנשי הישוב: האם מותר לקבוצה קטנה לפעול על פי צו מצפונה למרות שפעולה כזאת עלולה לסכן את כלל הישוב.

פרק שלישי- המאבק על הקמת מדינת ישראל

14. מקור- מלחמת העצמאות

א. אחד הקשיים של היישוב היהודי בשלב הראשון של מלחמת העצמאות הבא לידי ביטוי בקריקטורה הינו הסכנות הרבות הצפויות למי שהולך בדרך לירושלים. הדרך לירושלים נחסמה באופן כמעט קבוע על ידי הכנופיות, בעיקר של עבד-אל-קאדר אל-חוסייני. התנועה לעיר וממנה הייתה רק בשיירות דרך הכביש הצר והמפותל בבאב אל-וואד (שער הגיא). רוב השיירות נפגעו, מטענן נשרף ורבים ממגני השיירות נהרגו. יש לזכור שהיה מדובר על הגנה מוגבלת מאוד, כאשר נשק המגן מוחבא בבגדי "הבנות", מחשש שהבריטים יתפסו אותו. כמה מבצעים התקיימו במבואות ירושלים ובסביבות באב אל-וואד, כדי לאפשר העברת שיירות עם ציוד לירושלים. בקריקטורה מדומה סיפורו של ההולך לירושלים לסיפור כיפה אדומה על מנת לחזק את העובדה כי טמונות לו סכנות רבות בדרך (כדוגמת הזאב האגדי) וכי כמו כיפה אדומה היה צורך בלהביא אספקה אל היושבים בירושלים כפי שכיפה אדומה הייתה צריכה להביא לסבתה.

ב. הגורמים לניצחון ישראל במלחמת העצמאות:

הארגון של היישוב היהודי מול חוסר הארגון של הצבא הערבי - כל אחת מהמדינות הערביות פעלה בנפרד ובחוסר תיאום עם האחרות. לעומתם, צה"ל היה כפוף למוסדות מסודרים ולמנהיגות אחת עוד מימי היישוב, והייתה לו תשתית ארגונית ושלטונית מסודרת.

חיילי צה"ל וכן היישוב היהודי היה חדור מוטיבציה לקבל עצמאות מלאה על ארצו. רוח הלחימה והגיבוי של העורף הביאו להישגים טובים יותר וכן לניצחון. העובדה שחיילי מדינות ערב לא לחמו למען חירותם או קיומם הביאו לחוסר מוטיבציה ללחימה.

א. עמדתי בעניין העברת שאלת ארץ ישראל לאו"ם קרובה יותר אל אלה הטוענים כי החלטה זו הושפעה בעיקר משיקולים הנוגעים למצבה ולמעמדה של בריטניה לאחר מלחמת העולם השנייה. אמנם בריטניה הייתה בצד המנצח, אך עצם העובדה כי במסגרת מאמציה לגשר על הסכסוך הערבי-ישראלי בארץ ולתפעל התנהלות מסודרת בא"י, היא שלחה את ניצולי השואה שהגיעו לכאן בספינות בחזרה אל אירופה או לחילופין למחנות מעצר בקפריסין, גרמה לה להראות רע בעיני העולם. מעמד דעת הקהל העולמית שלה התדרדר שהרי לשלוח ניצולי שואה, חסרי כל, חזרה אל גבולות אירופה המדממת עדיין את אירועי השואה, זהו מעשה שלא יעשה. ועל כן בריטניה רוצה להעביר את שאלת א"י לאו"ם, במטרה לקבל אישור מן העולם שמה שהיא עושה זה בסדר. יש לציין כי בריטניה מעבירה את השאלה לאו"ם ע"מ להשקיט את הקולות נגדה ומקווה שהאו"ם יבדוק את המתרחש בארץ ויחזיר לה את המנדט בחזרה- כלומר ייתן לה מן אישור להמשיך את המנדט כפי שהוא מנוהל.

עוד שיקול שהיה לבריטניה להעברת השאלה הינו היחסים עם ארה"ב. שכן ארה"ב שבלב זה היו בעד הקמת בית לאומי ליהודים על אדמת ארץ ישראל וכל עוד הבריטים יושבים כאן ומעכבים הקמת בית לאומי זה, יחסה של בריטניה עם ארה"ב התדרדר. בריטניה מקבלת סיוע כספי מארה"ב והעברת השאלה לאו"ם תמנע חיכוכים בין המדינות ובריטניה תוכל להמשיך ולהיות נתמכת בארה"ב. ולכן אני חושבת שבריטניה העבירה את שאלת א"י לאו"ם בעיקר משיקולים הנוגעים למצבה ולא כמי שטוען כי משיקולים הנוגעים למאבקה עם היישוב היהודי.

ב. החלטה האו"ם 181 התבססה על מסקנות הרוב של חברי "הוועדה המיוחדת של האו"ם לענייני ארץ ישראל" (ועדת אונסקו"פ). ההחלטה קבעה שבארץ ישראל תוקמנה שתי מדינות : **מדינה יהודית ומדינה ערבית**, שירושלים תהיה עיר בשלטון בינלאומי ושהשלטון הבריטי בארץ יסתיים. בין המדינות התקיים מסחר הוגן ומטבע משותף וכן על שתיהן להיות דמוקרטיות. ב-29 בנובמבר 1947 (תאריך שזכה לכינוי **כ"ט בנובמבר**) הצביעה עצרת האו"ם בעד הקמת מדינות ליהודים ולערבים, וקבעה את גבולותיהן. 33 מדינות הצביעו בעד, 13 הצביעו נגד ו-10 נמנעו. המדינה היהודית, על פי המלצותיה של ועדת אונסקו"פ, הייתה אמורה להיבנות משלושה חלקים שאינם כוללים את יפו (שתהיה למובלעת ערבית) ואת ירושלים (שתהיה לאזור בינלאומי). המדינה הערבית תמצא בעיקר באזור ההר המרכזי וכן רצועת עזה. החלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר היא בעצם ההכרה בזכותו של העם היהודי למדינה משלו.

קושי אחד הנובע מתוכן ההחלטה, מנקודת מבטם של היישוב היהודי טמון בחלוקה עצמה. היו שראו בחלוקה וויתור על שטחים נרחבים מארץ האבות ובפרט וויתור על עיר הקודש- ירושלים. עוד קושי הטמון בחלוקה הינו- שישנם 30 יישובים יהודים בתוך המדינה הערבית המיועדת (לדוגמא נהרייה), מה שמעמיד את בני אותם יישובים בסכנה קיומית.

כמו כן, המדינה הערבית המיועדת, תהיה ברובה בשטחים גבוהים- רצועת ההר המרכזית. ולכן לערבים יתרון אסטרטגי מובהק, אם תהיה מלחמה בין המדינות.

א. הכרזת המדינה התקיימה בזמן קריטי ובאמצע מלחמת העצמאות. לא היה ברור האם כדאי להכריז על מדינה באמצע מלחמה והאם הכרזה זו תביא להתקדמות וחיזוק היישוב היהודי בארץ, או שמא להתדרדרות המצב. דוד בן גוריון וחבריי מועצת העם התכנסו ע"מ לדון בסוגיה זו.

שני שיקולים של דוד בן גוריון כן להכריז על הקמת המדינה ביום ה' באייר תש"ח הם:

1. הודעתה של בריטניה להקדמת סיום המנדט - בריטניה מודיעה כי תקדים את סיום המנדט לתאריך ה 14.05.48, הודעה זו גורמת להתכנסותה של מועצת העם. מועצת העם בראשות בן גוריון דנה בעובדה כי בכל מקום בו השלטון עוזב, שלטון חדש יגיע במקומו. ועל כן כדאי לנצל את ההזדמנות שבריטניה עוזבת ולהכריז על מדינה יהודית בו ביום. ובכך לא לאפשר לשלטון זר להכריז על עצמו כשליט הארץ.

2. צבא מסודר - הכרזה על מדינה תאפשר הקמה של צבא אחד מסודר השייך למדינה, מה שיביא ליהודים יתרון במלחמה שכבר נפתחה.

3. גידול דמוגרפי - הכרזת המדינה תאפשר עלייה ללא הגבלה לחופי א"י. מה שיגדיל את כמות האוכלוסייה היהודית בארץ. שכן עד לשלב זה הייתה מיעוט אל מול הערבים. מועצת העם קיוותה כי פתיחת שעריה של א"י תביא לגידול האוכלוסייה היהודית ותרומה מלחמתית רחבה בעקבות כך.

שני שיקולים לדחיית הכרזה זו למועד מאוחר יותר הם:

1. דרישת ארה"ב להפסקת אש ולדחיית ההכרזה אודות הקמת המדינה היהודית, ואיומיה בדבר אי הגשת סיוע למדינה הצעירה. התנגדותה של ארה"ב להכרזה הביאה את המתנגדים לחשוש ליחסי ישראל- ארה"ב והם סברו כי מדינת ישראל הצעירה תזדקק ליחסים טובים עם מעצמה זו.

2. חוות דעת שהציגו ראשי מערכת הביטחון גלילי וידין, אמרה כי קיים סיכויי שווה לנצח או להפסיד. שניהם גילו היסוס לגבי מידת היכולת של היישוב לעמוד בפני פלישת מדינות ערב.

ב. המניעים לפירוק המחותרות והקמת צה"ל: דוד בן גוריון, שהיה ראש הממשלה הזמני (עד לקיום בחירות דמוקרטיות) הגיע להסכם עם ארגוני האצ"ל, הלח"י וההגנה, שלפיו יפורקו הארגונים ואנשיהם ישולבו לצבא אחד כיאה למדינה ריבונית עצמאית. בנוסף, מצב החירום שהמדינה החדשה הייתה נתונה בו, חייב שיתוף פעולה ואיחוד של כל הכוחות הלוחמים תחת הנהגה אחת. ביצוע הפקודה היה חייב להיעשות מיד כיוון שהמדינה הייתה במצב של מלחמה והיה חשש קיומי למדינה הצעירה ולתושביה.

השפעות צעדים אלה: פירוק המחותרות לא היה עניין פשוט. זאת מפני שבמשך שנים היו רגילים בני המחותרות לעבוד בצורה הייחודית שלהם ועצם ההתאחדות עם גורם חדש עלולה לייצר קשיים. בנוסף, המתחרות השונות היו יריבות במשך שנים ולא הסכימו על דרכי הפעולה השונות אחד של השני. וכל מחתרת ייצגה מפלגה פוליטית אחרת. כך שבשביל חבר אצ"ל לדוגמא, לקבל

פקודה מחבר הגנה זהו קושי אמיתי שדרש תעצומות נפש רבות. איחוד המחותרות יכול להביא עימו סכסוכים גדולים שיקשו על הצבא בראשית דרכו.

פירוק האצ"ל והלח"י התבצע ללא התנגדות מיוחדת, למעט פרשת אלטלנה. ורבים מן הלוחמים הפכו לגדודים בצה"ל. לעומת זאת ארגון הפלמ"ח התנגד להתפרקות ודרש להתנהל כיחידה בפני עצמו כיוון שלטענתו הוא זה שייצג לכל אורך השנים את רוב הישוב העברי, כיבד את רצונו של הישוב העברי לקיים מאבק צמוד מול הבריטים וזאת בניגוד למאבק הרצוף של האצ"ל והלח"י שהתפרש ע"י הציבור כמאבק אלים. בן גוריון סירב לדרישתם. החל מ 01.06.48, הפך המטה הכללי של ההגנה למטכ"ל של צה"ל ורק זמן מה לאחר הקמתו הצטרף גם הפלמ"ח והפך להיות חלק מצבא ההגנה לישראל. צה"ל סבל ממחסור חמור באמצעי לחימה ובגיוס כסף כדי לממן את המלחמה. תוך כדי המלחמה נרכשו טנקים מצרפת, הוחל בייצור עצמי של חומרי לחימה, נשק קל ונרכשו מטוסים מצ'כוסלובקיה.

פרשת אלטלנה-

באמצע תקופה ההפוגה, ב-22 ביוני 1948, פרץ משבר פנימי חמור ביחס להסכם שנחתם עם ארגון האצ"ל. הארגון התחייב שלא להביא עוד נשק מחו"ל. טענת האצ"ל הייתה שההסכם לא חל על כוחות האצ"ל בירושלים – אזור שעל פי החלטה 181 (כ"ט בנובמבר) הינו בינלאומי והאצ"ל המשיך להתקיים כארגון צבאי עצמאי בעיר. לדברי האצ"ל, הנשק שבספינה היה מיועד לכוחות בירושלים, ושטח זה אינו "בתחומי מדינת ישראל ובתחום ממשלת ישראל".

כאשר ניסו אנשי אצ"ל לפרוק את הנשק בחוף כפר ויתקין, הציג צה"ל אולטימטום – עליהם למסור את הנשק לצה"ל או שיופעל כוח כנגד הארגון. האצ"ל סירב ופרץ עימות מזוין, שבו נגרמו לאצ"ל אבדות בנפש ואנשיו נאלצו להיכנע. למרות זאת הצליחה הספינה להתחמק, הפליגה לחוף תל אביב וניסתה לפרוק בו את הנשק. ראש הממשלה דוד בן-גוריון נתן לפלמ"ח הוראה להפגין את הספינה מול חופי תל אביב. בעקבות ההפגזה עלתה הספינה באש וטבעה על מטענה.

הפרשה השפיעה הציבור הישראלי בכך שהבהירה שאין מקום לפעילות מחתרתית ושהכוח היחיד הרשאי לאחוז בנשק הוא צה"ל.

פרק רביעי - סוגיות נבחרות בתולדות מדינת ישראל

17. מקור- תהליך הדה-קולוניזציה

א. תהליך הדה-קולוניזציה: תהליך שהביא בהדרגה לסיום שליטת המעצמות על המושבות מעבר לים ולהקמת מדינות עצמאיות בארצות אלה. בעיקר במזרח התיכון והרחוק וצפון אפריקה. הגדרת הזמן – ניצני תופעת הדה-קולוניאליזם מתגלים כבר בין שתי מלחמות העולם, אך השיא התרחש לאחר מלחמת העולם השנייה ובשנות ה-50 וה-60 של המאה ה-20.

במסגרת תהליך זה נאבקו המושבות במטרה להשתחרר משליטתן של המעצמות האירופיות ולהפוך למדינות ריבוניות.. באופן כללי ניתן לומר שארצות המזרח התיכון הקדימו להשיג את עצמאותן ביחס לארצות צפון אפריקה. חלקן היו למדינות עצמאיות עוד לפני שהסתיימה מלחמת העולם השנייה (מצרים, ערב הסעודית ועירק). המושבות הצרפתיות בצפון אפריקה זכו לעצמאותן מאוחר יחסית; האחרונה שבהן הייתה אלג'יריה (1962).

הגורמים לתהליך הדה-קולוניזציה

- **התפתחות רעיון הלאומיות:** העמים שחיו תחת השלטון הקולוניאלי נחשפו לתרבות האירופית ולרעיונות האירופיים, והחלו לפתח תודעה לאומית עצמית, הן בשל השפעות אלה והן כתוצאה מהתנאים הקשים תחת השלטון הזר.
- **דעת הקהל בעולם:** האווירה הציבורית, בעיקר לאחר מלחמת העולם השנייה, ראתה בקולוניאליזם מדיניות בלתי מוסרית, ועל כן השיטה איבדה את הלגיטימיות שלה.
- **משבר כלכלי לאחר מלחמת העולם השנייה:** הנזקים הכלכליים והעלות הגבוהה של הלחימה אילצו את מדינות אירופה להשקיע את הונן בשיקום עצמי, ועל כן לא יכלו להרשות לעצמן להמשיך ולשאת בהוצאות הגבוהות הכרוכות בפיתוח התשתיות במושבות ובהחזקת כוחות צבא ומנהל בארצות אלה.
- **תפקידו של ארגון האומות המאוחדות:** הארגון הבין-לאומי, שהוקם לאחר מלחמת העולם השנייה, הפך לזירה מרכזית במאבקים הפוליטיים לסיום הקולוניאליזם ולהקמת מדינות עצמאיות. בעלות הקולוניות התקשו להתמודד בזירה זו, מה גם שהטענה המרכזית הייתה שהשיטה הקולוניאלית מנוגדת לאמנת האו"ם ולעקרונותיו.

ב. שני גורמים שהשפיעו על היחס אל היהודים בארצות האסלאם ובאים לידי ביטוי בקטע המקור

- "התגברות המגמות שחידשו מסורות של אחדות כלל ערבית": כפי שאירע באירופה, כמאה שנים קודם לכן, העולם הערבי לאחר מלחמת העולם השנייה התאפיין בהתגברות המגמות הלאומיות. מגמות אלה הדגישו את המשותף לכל בני הלאום, ודחו את היהודים בארצות האסלאם כיסוד זר שאינו חלק מהלאום המתגבש.
- "איחוד הכוחות הערביים למאבק נגד הישות הציונית באופן ישיר": אחד הביטויים של הדה-קולוניזציה היה התרחקות מהתרבות המערבית שהביאו עמן המדינות הקולוניאליות. היהודים, אשר בדרך כלל אימצו תרבות זו, מצאו את עצמם עתה בסביבה תרבותית אחרת, התרבות הערבית, שהשתלטה בהדרגה על הוויית החיים בארצות

השונות (שפה, לבוש מנהגים, תרבות ושלטון). מתוך כך התרחשה התגברות השנאה ליהודים – היהודים זהו, כאמור, כתומכי המשטר הקולוניאלי. התוצאה הייתה העמקת השנאה ליהודים והתגברות הפעילות נגדם.

דרכי התגובה של היהודים ליחס זה-

- **חיזוק הצינונות והזיקה הדתית וההיסטורית לארץ ישראל:** הפעילות הצינונית התקיימה במדינות אלה כבר מראשית המאה ה-20 והתגברה עם בואם של שליחים מארץ ישראל במהלך מלחמת העולם השנייה. עם תום המלחמה ובעקבות השואה התרחבה פעילות התנועה, כולל במדינות האסלאם, והודגשה ההגשמה – משמע העלייה לארץ ישראל והמאבק להקמת המדינה, אשר נתנו אותותיהן בשטח. לאלה יש להוסיף גם את הזיקה הדתית וההיסטורית העמוקה לארץ ישראל שאפיינה את יהודי ארצות המזרח, וכן את ההתלהבות שאחזה בהם עם קום המדינה.
- **מדיניות "חיסול גלויות":** ממשלת ישראל נקטה מדיניות של "חיסול גלויות", משמע העלאת קהילות שלמות לישראל. הגורמים לכך היו התפיסה ולפיה מדינת ישראל היא מרכז העולם היהודי, ועל כן היא האחראית לגורל היהודים בעולם כולו, לצד ההכרה בכך שמצבם הביטחוני של יהודי ארצות האסלאם הולך ומתערער ומסכן את קיומם.

18. עלייה וקליטה בשנות ה-50 וה-60

קשיים חברתיים תרבותיים – בעקבות המפגש בין עולים רבים כל כך מקצוות תבל, נפגשו לראשונה יהודים עם בני עמם אשר היו שונים מהם שוני רב. ההבדלים באו לידי ביטוי בפערים תהומיים בין יהודי אירופה לעולי ארצות המזרח (ארצות האסלאם, צפון אפריקה ואסיה) באורח החיים, בתפיסות דתיות, בתחום התרבותי, ברמת ההשכלה ובמבנה המשפחה ומעמדה. פערים אלו יצרו תחושה של חשדנות הדדית והתרחקות שסיכנה את רעיון גיבוש הלאום במדינה הצעירה.

צורת ההתמודדות - מדיניות "כור ההיתוך" - האידיאולוגיה שהתוותה את מפעל קליטת העלייה של שלטון מפא"י בראשות דוד בן גוריון, פעלה למזג את העולים אלה באלה וליצור ישראלי חדש שיהיה שונה בתכלית מהיהודי הגלותי. בן גוריון שם את העלייה למטרה עליונה, ככוח המניע את התפתחות המואצת של המדינה בכל תחום אפשרי. העיקרון שהנחה את קובעי המדיניות היה 'מיזוג-גלויות', או בשמו האחר 'כור ההיתוך', שמשמעותו הטמעת העולים והבאתם לידי השתלבות כמעט מושלמת בתוך מערכת חברתית – תרבותית קיימת אשר נתגבשה עוד בטרם הקמת המדינה. מכאן כי השאיפה המרכזית של השלטון כוונה ליצירת חברה הומוגנית (אחידה). הכוונה הייתה "לייצר" ישראלי- "הצבר החדש" תוך מחיקת זהותו התרבותית הקודמת (השארית) לקראת אימוץ תכונות חדשות, שכאמור ישקפו תפיסת עולם דומה לתפיסת עולמה של החברה השלטת של אותם ימים (כלומר, מפא"י).

הקושי - גירעון כלכלי חמור (היעדר משאבים כלכליים) – הכנסות המדינה לא היו גדולות מספיק על מנת לכסות את ההוצאות הנדרשות (הוצאות הביטחון בשנים הראשונות לקיומה של המדינה

היו עצומות). המשק הישראלי לא הצליח לייצר בעצמו את מצרכי היסוד להם נזדקקה בחברה. החקלאות סיפקה רק כ- 50% מצריכת המזון, אף על פי שהייתה ענף מרכזי, ולאוצר המדינה הצעירה לא היה כסף לייבא חומרי גלם לתעשייה.

צורת ההתמודדות - משטר הצנע - בכדי להתמודד עם המצב הכלכלי הקשה הונהג משטר "צנע". במסגרתו נקבעו הקצבות של מזון, ביגוד, ריהוט לכל אזרח, באופן שהבטיח את צרכי היסוד הנדרשים לכל אזרח. תושבי המדינה קיבלו בתמורה לתלושים שחולקו ע"י הרשויות מזון ומוצרים בסיסיים. הקושי והמחסור הובילו לצמיחת "שוק שחור", אשר במסגרתו יכלו אזרחי ישראל לרכוש מוצרים שהיו בפיקוח ממשלתי במחירים מופקעים. כתוצאה מכך הונהגה מדיניות חמורה של פיקוח על גובה המחירים של מוצרי הצריכה בשוק. משטר הצנע הוכיח את עצמו במשך שנתיים, אך לאחר מכן בלם את ההתפתחות הכלכלית ועורר ביקורת. בעקבותיה החלו ב-1952 את צמצום המעורבות של הממשלה בכלכלה ואת ביטול מדיניות הצנע.

תרומתה של עלייה זו למדינת ישראל באה לידי ביטוי בשני תחומים :

1. גידול דמוגרפי - לפני העלייה הגדולה בשנות החמישים, היישוב היהודי בארץ ישראל מנה כ- 600,000 איש. העלייה הגדולה הביאה לגידול מספרי אדיר בקרב היהודים. תוך 18 חודשים, האוכלוסייה היהודית הכפילה את עצמה ומאז רק המשיכה ועלתה. כמות היהודים בארץ ישראל חשובה בעת מלחמה, וחשובה לפיתוחה והתפתחותה של המדינה. כמו כן, כמות היהודים בארץ ישראל חשובה לשמירה על הצביון הדמוקרטי של המדינה.

2. מימוש מטרת הציונות- קיבוץ גלויות - במגילת העצמאות התחייבה מדינת ישראל לפתיחת שעריה לכל יהודי העולם. מטרת קיבוץ הגלויות תחת מדינה ליהודים בארץ ישראל התגבשה עוד הרבה לפני קום המדינה והייתה לאחת מן המטרות החשובות ביותר של התנועה הציונית. העלייה הגדולה הינה מימוש מטרה עילאית זו.

19. עיצוב זיכרון השואה במדינת ישראל

א. אחד מן החוקים שנחקקו בישראל בשנות החמישים ועיצבו את זיכרון השואה הינו חוק יום הזיכרון לשואה ולגבורה (1959) – כבר בתחילת שנות החמישים הוחלט בכנסת לפעול לחקיקת חוק שייקרא יום הזיכרון לשואה ולמרד הגטאות. הוחלט על עמידת דום לזכר הנרצחים. בשנת 1959 עבר בכנסת חוק יום הזיכרון לשואה ולגבורה. החוק הזה קובע את כ"ז בניסן כיום הזיכרון הממלכתי לשואה ולגבורה. התאריך נבחר בגלל סמיכות ליום פרוץ המרד בגטו ורשה, שפרץ בערב פסח - י"ד בניסן. המחוקק ביקש לקבוע את היום במהלך חודש ניסן אך לא קרוב מדי לחג הפסח. האזכור הזה מציין גם את הנצחת רצח העם היהודי וכן את מלחמתו לחיים. הניצולים היו שותפים לחיזוק ועיצוב זיכרון השואה, בכך שארגוני הניצולים פעלו לשם חקיקת חוק יום הזיכרון לשואה ולגבורה. חוק זה תרם רבות לעיצוב זיכרון השואה בשני מישורים. במישור האחד, עצם העובדה כי כל עם ישראל מקדיש יום אחד בשנה ע"מ לזכור את אירועי השואה מציב את השואה במעמד זיכרון מיוחד וקבוע לאורך השנים. חוק זה מבטיח כי גם במרחק הזמן, וגם עם היעלמות שורדי השואה, ימשיכו לזכור את השואה במדינת ישראל לדורות. במישור השני, עצם העובדה כי תאריך יום השואה נקבע עפ"י מרד גטו ורשה קושרת את זיכרון השואה באופן בל ינותק מערכי הגבורה היהודית.

ב. עד לשנות ה-60, רבים בקרב החברה הישראלית, במיוחד הצעירים ובני הנוער, לא היו מעוניינים להקשיב לפרטים אודות השואה. יתר על כן, רבים מהם אף סברו כי ראוי להתבייש על כך שאנשים רבים כל כך צעדו להשמדה מבלי להתנגד או להילחם. תרבות השיח של שנות ה-50 כללה, למעשה, התעלמות מהחוויה האישית, הפרטית, וייחוס הכול למיתוס הענק של השואה, המיתוס הכלל-יהודי, הלאומי. בהתאם, לא היה מקום לשיח האישי; לא היה רצון, ולא הייתה יכולת, לשמוע את החוויה האישית, שחרגה מאוד מהמיתוס הכללי, כפי שטופח עד אז.

משנות ה-60, כאשר מימדי השואה החלו מתגלים, השתנה היחס כלפי ניצולי השואה ומה שקרה באירופה. סיבה אחת לשינוי ביחס לניצולי השואה בשנות ה-60 וה-70 היא קיומו של משפט אייכמן שהשפיע הישראלית בכמה מישורים. מעבר לכך שהמשפט הכניס לתודעתם של מיליונים ברחבי העולם ובארץ את נושא השואה בכלל, הוא הוכיח לרבים מהישראלים עד כמה הגישה הרואה בנרצחים "צאן לטבח" היא מוטעית באופן מהותי ובסיסי. חומר הראיות העצום שהוצג במשפט חשף את דרכי ההטעיה והרמייה בהן נקטו הנאצים בכדי להסתיר מקורבנותיהם את שצפוי להם. בנוסף לכך, הבהיר המשפט את עוצמת הגבורה וההתנגדות שגילו הלוחמים היהודים בגטאות ובמחנות, באופן שבהחלט יכול וצריך לשמש מודל לגאווה ולהערצה עבור הנוער הישראלי.

משפט אייכמן תרם רבות ליצירתה של תחושת סולידאריות שהלכה והתעצמה עם קורבנות השואה. ניתן להגדיר את המשפט כקו פרשת המים מבחינת החברה הישראלית, בכל הנוגע לפתיחת לבה לסיפור האישי של הניצולים, באופן שאפשר להבין את עולמם בצורה יותר מעמיקה ואמפטית.

מבחינת בני הנוער חולל המשפט זעזוע עמוק. רבים מהם נחשפו לתכניו באמצעות העיתונות הכתובה והרדיו (טלוויזיה לא הייתה אז בשימוש בישראל והאינטרנט טרם הומצא), וכך שמעו בפעם הראשונה על מה שהתרחש ביבשת אירופה בשנות מלחמת העולם השנייה. בקרב רבים מדור הבנים של ניצולי השואה החלה לחלחל בהדרגה ההבנה על קורותיהם של הוריהם ובני משפחתם במחנות הריכוז ובגטאות. מרבית אותם נערים ונערות שלא היו דור שני לניצולי שואה, נחשפו לראשונה לזוועות שחווי יהודי אירופה. מעבר לאהדה שהתחזקה מאוד כלפי הקורבנות שנטבחו ובעיקר כלפי אותם שורדים שעלו ארצה, העניק המשפט מסר לאומי-ציוני של גאווה במדינת ישראל, אשר הודגשה כצורך קיומי.

אחרי המשפט פרסם משרד החינוך תכנית לימודים בנושא השואה והגבורה, כאשר לימוד השואה הוגדר כנושא חובה במערך הלימודים הבית-ספרי. עם הזמן החלו יוזמות חינוכיות שונות הקשורות בנושא, כגון הנצחת קהילות שנחרבו ע"י אימוצן בבתי הספר השונים בארץ.

20. תפיסת ה"רב תרבותיות"

א. הגורמים למעבר ממדיניות כור ההיתוך לחברה רב-תרבותית:

- **המעבר מקולקטיביזם לאינדיבידואליזם:** תהליך זה מאפיין את התפתחותה של החברה המערבית בעולם בכלל. תהליך כללי זה, של שינוי אידיאולוגי בתפיסתו של הפרט את מקומו בחברה/קהילה, התרחש במדינת ישראל ובעולם המערבי – **העמדת היחיד וצרכיו במרכז, החליפה את תחושת החברה המגויסת הנלחמת על עצם**

קיומה, והאינדיבידואליזם (היחיד במרכז) החליף את הקולקטיביזם (הציבור/קהילה במרכז).

- **תקשורת ההמונים**: התקשורת, אשר התפתחה מאוד בעשורים האחרונים, מאפשרת לעולה לשמור על קשריו התרבותיים עם ארץ מוצאו. במדינת ישראל המתפתחת יש מספר רב של מדיות תקשורתיות המאפשרות לעלה לשמור על זהותו, במקביל לאפשרות הנחלת התרבות המקומית הוותיקה בקרב ציבורים חדשים בחברה הקולטת.
- **הפער הדורי – גורם פרגמטי**: מקבלי ההחלטות במדינת ישראל הבינו שגם אם ממשלת ישראל לא תקדם מדיניות של כור היתוך, תוך 2-3 דורות בני העולים ייקלטו ויהפכו לחלק מהחברה והתרבות הישראלית. על כן אין טעם לשלם את מחיר מדיניות כור ההיתוך, כאשר בכל מקרה עם הזמן תהליך העיצוב התרבותי/חברתי יתממש מעצמו.

ב. רב - תרבותיות היא מגמה בולטת בחברה ובתרבות המערבית בת זמננו. שינויים בהרכב האוכלוסייה ושינויים פוליטיים, כלכליים, טכנולוגיים ותקשורתיים, תרמו לכך שבמדינות רבות, וביניהן ישראל, יש קבוצות דתיות, אתניות, ולאומיות שתרביותיהן חוצות את גבולותיה הגיאוגרפיים של מדינת הלאום. רב-תרבותיות היא מושג המציין דיאלוג/שיח של כבוד הדדי וסובלנות בין תרבויות שונות, מתוך יחס של כבוד לשוני התרבותי וקבלת האחר. בעידן הפוסט מודרני, מתפשטת בעולם המערבי האידיאולוגיה הרב-תרבותית, המייחסת לזכויות האדם, לשוני התרבותי חשיבות עליונה. הרעיון של רב-תרבותיות מוצג לעתים כחלופה מנוגדת להיטמעות או למדיניות כור ההיתוך. לפי הגישה הרב-תרבותית, כל "מרכיב" בקבוצה שומר על שלמותו ו"טעמו", ובכך תורם לתוצר סופי מגוון ומוצלח. הגישה הרב-תרבותית היא, בהכללה, גישה שמכבדת את קיומן של קהילות תרבותיות שונות. הסתגלות מתוך התאמה הדדית, כלומר קיום זה עם זה – ולא זה על יד זה או זה מול זה. גישה רב-תרבותית פירושה בראש ובראשונה יחס של כבוד לתרבויות ולבעליהן. כבוד זה, אין משמעותו בהכרח שהתרבויות השונות מקובלות עלינו באותה מידה, אלא שאנו מכבדים כל תרבות במידה שווה (גם אם איננה מקובלת עלינו), שאנו מכירים בתרומתן הייחודית של התרבויות השונות לחברה ולמדינה, שאנו מכירים בזכותן של קבוצות ויחידים לזהות ייחודית. ביטויים מתחומים שונים למימוש תפיסה זו במדינת ישראל:

- **במערכת החינוך**: אף על פי שמשרד החינוך אימץ את אידיאולוגיית כור ההיתוך בעשור הראשון לקיומו, בפועל התפצל החינוך בישראל בין כמה מערכות אוטונומיות או אוטונומיות-למחצה: החינוך הממלכתי, החינוך הממלכתי-דתי, החינוך הערבי עצמאי והחינוך העצמאי. מגמה זו הלכה והתחזקה בשנות ה-90 של המאה הקודמת, עם העלייה מארצות חבר המדינות ועם עליית מספר מהגרי העבודה במדינה. כיום נהוגה הכרה בזרמים שונים במערכת החינוך, בניית תוכניות לימודים השמות דגש על מטען תרבותי שונה, יצירת עבודות שורשים והדגשת הייחוד והשונות של קהילות ישראל השונות.
- **באמנות**: ייצוג התרבויות השונות: תיאטרון "גשר", תערוכות אמנות אתיופיות; תיאטרון בשפה המרוקנית. בה בעת התרחש שינוי גם בתכנים האמנותיים – מהאדרת דמות הצבר והתמקדות בעצמאות היהודית המתחדשת, עבר הדגש אל עיסוק בפרט ובעולמו, תוך ביקורת על מוסדות השלטון והחברה הישראלית.

- תקשורת: במדינת ישראל מגוון רחב של אמצעי תקשורת בשפות שונות.